

Отримано: 29 січня 2022 р.

Прорецензовано: 1 березня 2022 р.

Прийнято до друку: 4 березня 2022 р.

e-mail: ilovespaik@hotmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-175-178

Мандрико О. В. Образ Мексики у романі Б. Травена «Збирачі бавовни». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13(81). С. 175–178.УДК: 821.112.2'06(72)–31 Травен.09
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4426-9397>
Web of Science Researcher ID AAB-4709-2022

Мандрико Ольга В'ячеславівна,
аспірант кафедри романської філології та перекладу, факультет іноземних мов,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ОБРАЗ МЕКСИКИ У РОМАНІ Б. ТРАВЕНА «ЗБИРАЧІ БАВОВНИ»

Стаття присвячена дослідженню складових образу Мексики у романі «Збирачі бавовни» («Die Baumwollpflücker», 1925) німецького письменника Б. Травена. Зазначається, що у 1930 році цей твір постав першим художнім ознайомленням українського читача з Мексикою, з'ясується місце роману в тогочасній українській культурі. Автор ставить за мету проаналізувати роман «Збирачі бавовни» як «лабораторію» мексиканської образності письменника та простежити трансформації образних репрезентацій цієї країни. Зображуючи свого героя у постійному русі в пошуках роботи, письменник створює унікальний образ Мексики, в якому взаємно віддзеркалюються соціум і географія, звички людей і поведінка тварин, умови праці й клімат. Стаття досліджує тему праці в романі та аналізує соціально-політичні настанови його автора. Подано опис створених Б. Травеном різноманітних етнічних образів, зокрема німців, французів, індіанців, американців. У статті визначено напрямки тематичного розвитку роману: від опису страйків та важких умов праці до освітування краси Мексики та її мешканців. Розглянуто образи збирачів бавовни, кондитерів, офіціантів, погоничів худоби, а також бандитів та повії. У статті аналізується авторський стиль із притаманними йому детальними описами місцевостей, їжі, міських оркестрів, залізничних станцій. Показано ключові топоси романів Б.Травена: мексиканські пейзажі, вулиці та площі Тампіко, нічліжка, потяг, нафтове виробництво тощо. Стверджується, що тема роману ширша за його назву: автор створює гімн країні, узагальнюючи її образ у вимірах любові й ушлявлення. Висновок дослідження полягає в тому, що зміст німецького роману відображає його завдання в тогочасній українській культурі: подати реалістичну, правдиву, позбавлену екзотики оповідь про заокеанську країну.

Ключові слова: Б. Травен, Мексика, імагологія, етнічні стереотипи, тема праці.

Olga Mandryko,
Postgraduate student of the Romance philology and translation Department,
V. N. Karazin Kharkiv National University

THE IMAGE OF MEXICO IN B. TRAVEN'S NOVEL «COTTON PICKERS»

This article is devoted to the study of the components of the image of Mexico in the novel «Cotton pickers» («Die Baumwollpflücker», 1925) by German writer B. Traven. This research introduces «Cotton pickers» as the first artistic acquaintance with Mexico for the Ukrainian readers in the year 1930, and clarifies the place of the novel in the Ukrainian culture of that time. The author aims to analyze the novel «Cotton pickers» as a «laboratory» of Mexican imagery of the writer and to trace the transformations of the figurative representations of this country. Depicting his hero in constant motion in search of work, the writer creates a unique image of Mexico, which mutually reflects society and geography, human habits and animal behavior, working conditions and climate. The research investigates the topic of labor in the novel and analyzes the socio-political attitude of its author. The article describes different ethnical images, presented by B. Traven, such as Germans, French, Indians, Americans. The research determines the direction of thematic development of the novel: from the description of strikes and difficult working conditions to the apotheosis of the beauty of Mexico and its inhabitants. Images of cotton pickers, confectioners, waiters, cattle drivers as well as bandits and whores are considered. The article analyzes the writer's style, characterized by detailed descriptions of places, food, dances, city orchestras, railway stations. The scientific article shows the leading topos of B. Traven's novels, including Mexican landscapes, streets and squares of Tampico, hostel, train, oil production etc. It is argued that the theme of the novel is broader than its title: the author creates an anthem for the country, summarizing its image in the dimensions of love and glorification. The research concluded that the content of the German novel reflects its task in the Ukrainian culture of the time: to present a realistic, true, devoid of exotic story about the overseas country.

Keywords: B. Traven, Mexico, imagology, ethnic stereotypes, theme of labor.

Постановка проблеми. Сприйняття літературою інших народів і культур, формування уявлення про чужий національний характер утворює проблемне поле сучасної імагології. Якщо взаємодія європейських літератур¹ давно і глибоко вивчається в українському літературознавстві², то образи латиноамериканських країн, їхнє відбиття у свідомості вітчизняного читача досліджені лише в поодиноких працях, зокрема в монографії І. О. Оржицького (Оржицький, 2016). Тема нашої розвідки спрямована на вивчення образу Мексики – країни, що на початку ХХ століття притягувала до себе увагу всього людства, адже події Мексиканської революції 1910–1917 років постали взірцем для світового пролетаріату. Письменником, для якого Мексика перетворилася на другу батьківщину, а революційні події сформували сюжети основних творів, став Б. Травен. Його романи й оповідання, написані німецькою мовою були дуже популярними наприкінці 1920-х та в 1930-роках. Мода на Б. Травена торкнулася й України: у 1930 році в Харкові вийшов переклад роману «Die Baumwollpflücker»

¹ Нідерландський теоретик імагології Хуго Дизерінк, простежуючи місце цієї науки у річниці компаративістики, зазначав, що «літературна компаративістика намагається як зіставити декілька – зазвичай, принаймні три – своєрідні, так звані, національні літератури, так і простежити їх кореляцію стосовно одна одної. Основною парадигмою, апробованою в Європі, є порівняння французької, німецької та англійської літератур» (Дизерінк, 2011: 383).

² Значний внесок у цей процес вносять збірки «Літературна компаративістика» – річник з порівняльного літературознавства, започаткований у 2004 році Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Четвертий випуск річника у 2011 році спеціально був присвячений проблемам імагології.

(1925) під назвою «Збирачі бавовни» (перекладачі Е. Буркісер, В. Малик). Чим саме німецький роман привабив українського видавця, яка роль відводилася йому у тогочасній українській культурі: відповіді на ці питання дозволять побудувати багатокомпонентні імагологічні ланки, зрозуміти процес опосередкованого засвоєння мексиканської образності в Україні. Зазначене проблемне коло зумовлює **актуальність теми** статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для українського літературознавства ім'я Б.Травена майже не відоме: йому присвячена лише стаття М. Щитинської (Щитинська, 1987). Тим цікавішою є постать письменника у рецепції мексиканських, американських, німецьких дослідників. Розвідки М. Баумана (Baumann, 1978) Д. Ралля (Rall, 1995), Х. Руфінеллі (Ruffinelli, 1978) націлені на з'ясування проблеми національної ідентичності письменника, його приналежності до мексиканської чи до німецької літератури. Іспансько-мексиканський журналіст і письменник Луїс Суарес, що особисто був знайомий із письменником, написав велику передмову до двотомного мексиканського видання творів Б. Травена іспанською мовою. Л. Суарес підкреслював, що письменник був по-справжньому, духовно і фізично закорінений у мексиканське життя: «Травен мешкав у джунглях, у пустелях, у горах, у мексиканських портах. Він жив разом з індіанцями та наглядачами, з метисами-ладіно та іноземними шукачами долі. Він працював, перетинав ріки, занурювався у зелені хащі мексиканського південного сходу» (Суарес, 1969: 16). Вивчення феномену Б. Травена у сучасній латиноамериканістиці постає підґрунтям для імагологічного аналізу його творчості та дає можливість дослідити, як життя настанова на пізнання природного, етнічного, економічного розмаїття Мексики засвідчує себе у романі «Збирачі бавовни».

Мета і завдання дослідження. Починаючи зі «Збирачів бавовни» Б. Травен не полишає мексиканської тематики, його романи й оповідання «Повстання повішених», «Біла троянда», «Макаріо» були екранізовані на мексиканських кіномайданчиках та разом із численними перекладами слугували портретом автентичної Мексики для всього світу. Виходячи з цього ми ставимо за мету проаналізувати роман «Збирачі бавовни» як «лабораторію» мексиканської образності письменника. Простежити витоки подальших творів письменника, дослідити образні трансформації країни у рамках роману «Збирачі бавовни» – таким постає завдання цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Вже своєю назвою роман долає екзотизовані уявлення про Мексику. Роман Б. Травена – це твір про трудову Мексику, про страйки робітників і важкі умови праці на ланах і в містах, на нафтових копальнях і підприємствах країни. Важливою рисою роману є зображення інтернаціонального пролетаріату: американського емігранта (головного героя роману Геральда Гейла), мексиканців-індіанців та мексиканців-креолів, китайців, африканців. Цей багатонаціональний колективний герой виразно промовляє гаслом К. Маркса на анархістському червоно-чорному прапорі профспілки: «Proletarios del mundo, uníos! (Пролетарі усіх країн, єднайтеся!)» (Травен, 1930: 96). Опосередковано до світового пролетаріату долучено й українських трударів: наймаючись свердлярем, Гейл приходить на нафтові промисли «у такому драгті, що в ньому ні одна людина в Європі, навіть в Одесі, не покаже себе на люди» (Травен, 1930: 38).

У «Збирачах бавовни» письменник зображує інтернаціональну громаду тих, хто шукає праці. Але до складу героїв-трудівників Б. Травен неохоче залучає європейців, зображуючи, приміром, німця й угорця як штрейкбрехерів, а французьке подружжя Дуксів як безжалюсних експлуататорів. У розмові Гейла з німцем, що став на роботу під час страйку, простежується автобіографічні риси: Гейл вільно розмовляє німецькою, і запевняє, що краще старцювати, ніж бути штрейкбрехером. На відмову співрозмовника він відповідає: «Тоді краще крадіть, коли просити милостиню ви вважаєте за непорядне, але бути за штрейкбрехера паскудна справа. <...> Нам тут потрібно лише порядних людей» (Травен, 1930: 80–81) Тут і надалі збережено особливості орфографії і пунктуації українського перекладу, недосконалого, на наш погляд – О. М.]. Отже порядність визначається пролетарською солідарністю, а зрадливість, поразка революційних ідеалів Баварської радянської республіки, до проголошення якої письменник був особисто причетний, пояснюють, на нашу думку, негативне змальовання німців у Травенових творах. Натомість наголос на тому, що «тут потрібно лише порядних людей» відбиває анархічні уявлення Б. Травена про Мексику як країну революційного оновлення.

Мексиканську, відмінну від європейської, ситуацію робітничої боротьби коментує К. Гутке. Дослідник зазначає, що Б. Травен «спрямовує порівняльний погляд у бік США, Європи і особливо Німеччини, при чому робить це у притаманній лише йому діалектичній манері: з одного боку, на відміну від Європи у Мексиці експлуатація робітничого класу промисловцями та великими землевласниками (іноземцями) була особливо кричущою; з іншого боку, мексиканські пролетарські профспілки вміли вправно захищатися від експлуататорів, через що вони були впевненими у підтримці уряду» (Guthke, 2012: 37). Саме таку профспілку кельнерів, які розпочали страйк у кав'ярні містера Дукса і примусили його виконати умови робітників і навіть заплатити їм за дні страйку, і зображує Б. Травен.

Можна припустити, що саме ця революційна спрямованість німецької книги визначила вибір тогочасного українського видавця. Але водночас із цим спрацювало й поцінування таланту Б. Травена-оповідача. Зображуючи свого героя у постійному русі в пошуках роботи, письменник створив унікальний образ Мексики, в якому взаємно віддзеркалюються соціум і географія, звички людей і поведінка тварин, умови праці й клімат.

Враховуючи назву роману, ми пропонуємо його прочитання як такого, в якому провідною проблемою постає праця, зображена на тлі розмаїтого мексиканського життя. Адаже тематичною і культурологічною своєрідністю роману є те, що оповідь про працю тут стає водночас оповіддю про землю, яка дає людям і засоби для існування, і радість життя.

Тема праці набуває в романі різноманітного смислового забарвлення: вона сполучена, з одного боку, зі страйком, а з іншого – з романтикою. Романній оповіді передує створена Б. Травеном «Пісня збирачів бавовни у Мехіко», лейтмотивом якої звучать слова: «Мерщій, мерщій на поле, / Бо сонце вже встає!» (Травен, 1930: 3). Природа тут утілює ідею експлуатації, а чіткий і войовничий ритм збудує дух протесту. В тексті роману епізод зі співом пісні набуває пропагандистського значення: «Антоніо й Гонзало <...> пронизливими голосами заспівали:

Набили золотом кишені

Король, буржуй та президент.

Люди <...> ніколи не чули цієї пісні, але відразу відчували, що це їхня пісня, що ця пісня має спільне з страйком, з їх першим страйком за життя – мов церковний спів з релігією. <...> спів залазив у душу, від слів перетинало у горлі. І пісня

скувала їх в один міцний ланцюг. Перша незвичайної сили свідомість з'єднаних одною волею пролетарів прокинулася в них» (Травен, 1930: 33–34).

Страйк, що набув через спів такого емоційного напруження, скінчається доволі мирно: фермер Шайн додає по два сентаво за кілограм зібраної бавовни. Робітники радіють, із вдячністю приймаючи мізерну платню. Тож увесь цей конфліктно-патетичний епізод завершується типовим для Б. Травена іронічним поглядом на події: «Слава містерові Шайну! – вигукнув Абрагам» (Травен, 1930: 34).

Але поряд з іронією постає й оспівування: письменник шукає справжньої романтики навіть на промислах, у місцях, що «з першого погляду виглядають прозаїчно й безнадійно, як і вугляні шахти». Авторська настанова «Романтику треба вміти бачити й знаходити» (Травен, 1930: 38). призводить у фіналі роману до справжнього уславлення праці погонича худоби й захоплення нею. Важкий перехід із величезним стадом через усю країну породжує вже не класові, а естетичні почуття. Гейл у захваті описує красу мексиканської землі: «Навкруги все було зелене. Країна вічного літа. О, ти чудова, о, ти чарівна, повічна, казкова і багата піснями, країна Мехіко! На цьому світі немає тобі рівної» (Травен, 1930: 165) [в українських виданнях 1920-х років Мексику іноді називали Мехіко, як і в цьому випадку – О.М.]

Ця різниця між пролетарською піснею на початку роману і гімном Мексиці у його фіналі відбиває у собі трансформацію авторського задуму: знегоди безробіття й тягар експлуатації поступаються замилюванню країною і заглибленню у її традиції.

Дж. Комуркі, наголошуючи на необхідності сучасного перечитання творів Б. Травена, звертає увагу на місце й умови написання його перших мексиканських романів: «Перші шість років він жив у хатині посеред сільви за тридцять п'ять миль від Тампіко. Тут, страждаючи від москітів, тарантулів та змій, Травен написав свої перші мексиканські оповідання і романи, серед яких “Збирачі бавовни”, створені під тінню пірамід майя» (Комуркі, 2016). Чи справді роман писався поблизу давніх пірамід – цього достовірно визначити неможливо, але він подає нам деякі автентичні реалії життя індіанців того часу. Поряд із робітниками фермера індіанці виглядають темними і неосвіченими людьми, готовими працювати за наймізернішу плату. Але якщо йдеться не про групове, а про індивідуальне зображення, то тут представники корінного населення змальовуються носіями давніх традицій честі, мужності, витривалості та навіть авантюризму. Саме таким героєм постає Гонсало³: «Гонсало був родом ацтек. Він був з Nuehsetosa, а предки його були колись Сасікес. Це визначає щось подібне до військових ватажків та штатгалтерів. Спогади про такі родові сім'ї за традицією зберігаються в країні...» (Травен, 1930: 64). Гонсало пропонує іспанцю Антоніо «ацтеківський герць», тобто змагання на пиках: супротивники кидають одне в одного палицю із гострим наконечником, кожного разу раничи одне одного. Умови випробування прості: «Ми беремо два молоді, рівнорослі дерева, прив'язуємо до верховіття міцно наші ножі й кидаємо один на одного, поки один з нас, що найбільше втомиться, піддасться» (Там само). Діставши важких поранень і програвши поєдинок, Гонсало помирає, і його смерть можна трактувати як метафору зіткнення індіанської культури з іспанськими шукачами долі.

Показовим у зображенні сучасних індіанців є епізод переговорів Гейла-погонича з бандитами, який демонструє закони честі у світі, що існує «поза законом». Бандити вимагають викуп, і Гейл сам пропонує їм узяти декілька корів: він віддає тільну корову з пораним копитом і теля, що не встигає бігти за гуртом. Бандити «зараховують» теля за дорослу корову і навіть радіють такій малій здобичі. Оповідач пояснює це так: «Багато індіанців не вміють доїти корів. Вони доять корову, лише припускаючи теля, бо інакше корова не дасть ані краплі молока» (Травен, 1930: 172). Наслідком дипломатичного спілкування, без суперечок і стрілянини стало повне задоволення сторін: «Мої бандити були раді, що все одержали легко, приємно та цікаво побалакавши. А я був задоволений, що вони не забрали більше...» (Там само).

Цей сповнений іронії опис небезпечної зустрічі супроводжується у Б. Травена міркуваннями щодо коріння мексиканського бандитизму. Письменник звинувачує не індіанців, які родинами вдаються до розбою, а негативний вплив на цілу націю європейських колонізаторів та американських капіталістів: «Знищення бандитизму. Про це так добре можна писати в газетах. Ще краще робить американська влада. Вона нічого не має, щоб для своїх капіталістів вважати країну за колонію <...> Триста років ярма та утисків іспанськими панами, потім сто років військової та капіталістичної диктатури зграї безсоромних розбійників і бандитів, що мають вилощені нігті та крісло в клубі, призведуть до повного занепаду найдивніший на землі та гідний любові народ» (Травен, 1930: 173–174). Тож навіть бандити постають для письменника людьми, гідними поваги і любові.

Із таким саме розумінням і толерантністю Б. Травен змальовує мешканців сучасного міста, зокрема жінок-повій з «квартилу сінйорит» у Тампіко. Це також інтернаціональний прошарок суспільства, в якому існує сувора ієрархія. На верхівці її знаходяться дівчата, що володіють декількома мовами, так звані «француженки». «Вони говорили надзвичайно швидкою французькою мовою й клялись, що вони з Парижу. Але більша половина з них Парижу й не бачила, а приїхали з Лондону, Берліну, Варшави, Будапешту, Петербургу або міст від Парижу ще далі відлеглих» (Травен, 1930: 119). Вони не обкрадають чоловіків, не замовляють дорогих напоїв, натомість розуміють, що чоловіки, що довгий час позбавлені родинного тепла, потребують хоча б імітації кохання. «Розумніші з знавців справи знають, що найбільший успіх вони мають, коли нагадують чоловікам їх наречених або подруг з товариства. З цих міркувань багато сінйорит сидять перед своїми дверима й плетуть тонке мереживо або вишивають тонку тканину» (Травен, 1930: 131).

Показово, що зображуючи темні сторони мексиканського життя, Б. Травен не займає моралізаторської позиції. Навпаки, навіть у зображенні «хвороб» суспільства письменник намагається так би мовити «виправдати» Мексику, побачити людське обличчя бандитів і повій. Б. Травен викриває лицемірство і американських ділків, що зацікавлені у збереженні бандитських угруповань, і пересічних американців туристів. Як приміром той, що маючи красиву дружину і дітей, приїхав до Мексики і «одвідав не одну сінйориту». А від'їжджаючи сказав: «... це аморальна країна. Хвала небу, що в нас подібного не дозволяють» (Травен, 1930: 118).

Мексика в романі Б. Травена постає не як «аморальна», чи революційна, чи то пролетарська країна. Це країна «чарівна, повічна, казкова» (Травен, 1930: 65), яка відкривається читачеві усіма своїми принадами та вадами, досягненнями й бідами. Погляд Б. Травена не упереджений, а зацікавлений, йому важливо найповніше зобразити країну, яка припала йому до серця.

³ В тексті українські перекладачі неправильно відтворили іспанське ім'я.

Орієнтація на створення багатощарового образу країни знаходить відбиття у стилі письменника, зокрема у розгорнутих описах місцевостей, їжі, танців, міських оркестрів, торгівлі на вокзалі тощо. Б. Травен ніби фільтрує країну, схоплюючи своїм об'єктивом усі вирази її обличчя. Описи Б. Травена – це стильове вираження його любові до повсякденної Мексики: «Вулиці були переповнені крамарями. Стояли столики де продавали гарячі вафлі. На інших каву. Ще далі холодних курей або смаженої рибу, або печено з булочками, або ще Tortillas (коржі). Можна було купити салати, бананів, папайю, яблука, виноград, помаранчі. По маленьких кіосках продавали цигарки, сигари й тютюн, по інших, – газети та журнали. На багатьох столах була льодова вода п'яти чи шести різних гатунків, лимонада, ямайка, тамариндова, соснова Naranja, Парауа та багато інших. Всюди сновигали хлопчики та жінки з кошиками або ящиками з сигарами. Вони продавали жувальний кавчук, ласощі, сушені зерна калавази, Peanuts, фрукти та квіти...» (Травен, 1930: 116).

У «Збирачах бавовни» ми спостерігаємо провідні топоси майбутніх романів Б. Травена, серед яких мексиканські красивди, вулиці і площі Тампіко, нічліжка, потяг, нафтове виробництво тощо. Ще один типовий для Б. Травена образ – джунглі – набуває тут специфічної семантики. Б. Травен змальовує тут джунглі не як тропічні ліси, а як безжальний капіталістичний світ боротьби за виживання: «Тут розбійник, там розбійник! <...> Власне кажучи всюди однаково, кругом джунглі, все джунглі. Їж, а то тебе з'їдять. Павук муху, птиця павука, змія птицю, койот змію, тарантул койота, птиця тарантула, птицю... Повне коло. Доки приїде на землю катастрофа чи революція й коло знову почнеться, лише з іншого боку» (Травен, 1930: 61). Очевидно, таке трактування образу несе на собі вплив роману Ептона Сінклера 1906 року із метафоричною назвою «Джунглі», що викликав величезний резонанс, і, напевно, був відомий Б. Травену.

Загалом у романі Б. Травена антикапіталістична тематика відходить на дальній план. У фіналі головний герой, пересуваючись країною із тисячоголовим стадом худоби, навчається не так боротьбі за власні права, як любові до життя. Виявами цієї любові постають і нічні пісні втомленим тваринам, і миска води, подана збитому потягом віслуку, і збережені життя теляток, яких, мов дітей, погоничі везуть на руках або ж у візочках.

М. Бауманн, характеризуючи роман, відзначає, що він постає лише «опосередкованою критикою капіталізму»; «роман засуджує жадібність, нетерпимість, буржуазне лицемірство, але його автор не намагається спростувати ту систему суспільних стосунків, що примушує сотні тисяч безробітних збракувати у далекій країні. Навпаки, роман сповнений радості життя». Формулюючи загальне враження від роману, дослідник стверджує: «Тон роману – гумористичний, стиль – іронічний, точка зору – анархічна» (Baumann, 1978: 90).

Висновки. Спираючись на подану характеристику та аналіз мексиканських образів, доходимо висновку, що тема роману набагато ширша за його назву. Її визначає фраза з фіналу твору: «Життя й життя. І нічого навкруги, крім життя» (Травен, 1930: 166). Тож гімном країні, у якій вирують сили життя і любові підсумовується авторське сприйняття Мексики та її багатомірний образ. Зміст німецького роману найкращим чином відбиває його завдання у тогочасній українській культурі: представити реалістичну, правдиву, позбавлену екзотизму оповідь про заокеанську країну.

Джерела та література:

1. Дизерінк Х. Імагологія та питання етнічної ідентичності. *Літературна компаративістика*. К.: ВД «Стилос», 2011. Вип. IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. Ч. II. С. 382–395.
2. Оржицький І. О. Етно-національна й культурна своєрідність літературного процесу в країнах Андійського регіону (Перу, Болівія, Еквадор) у 20-х – 80-х роках ХХ століття. Х.: Майдан, 2016. 353 с.
3. Травен Б. Збирачі бавовни. Харків: Державне видавництво України, 1930. 182 с.
4. Щитинська М. Про джерела новели Бруно Травена «Нічний візит у джунглях». *Іноземна філологія*. Львів, 1987. Вип. 81. С. 120–125.
5. Baumann M. B. Traven: una introducción. 1978. URL: http://www.academia.edu/4925331/Bauman_brunotraven
6. Guthke K. S. Vergangenheitsgestaltung. Die Baumwollpflücker: deutsch, englisch, amerikanisch // B.Traven. Autor-Werk-Werkgeschichte. Herausgegeben von Günter Dammann. Würzburg Verlag Königshausen & Neumann GmbH, 2012. S. 29–56.
7. Komurki J. Z. Re-evaluating B. Traven. URL: <https://anarchiststudies.org/2016/04/19/re-evaluating-b-traven-by-john-z-komurki>
8. Rall D. ¿B. Traven, ¿un autor mexicano? // México, el exilio bien temperado. Renata von Hanffstengel y Cecilia Tercero Vasconcelos (ed). México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1995. P. 95–106.
9. Ruffinelli J. El otro México: México en la obra de B. Traven, D. H. Lawrence y Malcolm Lowry. México: Nueva Imagen, 1978. 162 p.
10. Suárez L. Prólogo a las «Obras escogidas de B. Trven» // Traven B. Canasta de cuentos mexicanos. 1969. P: 2–17. URL: https://www.academia.edu/23280063/Traven_B_-_Canasta_De_Cuentos_Mexicanos

References:

1. Dzyerink, Kh. (2011). Imaholohiya ta pytannya etnichnoyi identychnosti [Imagology and issues of ethnic identity]. *Literaturna komparatyvistyka. V. IV: Imaholohichnyy aspekt suchasnoyi komparatyvistyky: stratehiyi ta paradyhmy*. Ch. II. [Literary comparative studies. Vol. IV: Imagological aspect of modern comparative studies: strategies and paradigms. Part II]. K.: VD «Stylos», P. 382–395.
2. Orzhyts'kyu, I. O. (2016). *Etno-natsional'na y kul'turna svoyeridnist' literaturnoho protsesu v krayinakh Andiy's'koho rehionu (Peru, Boliviya, Ekvador) u 20-kh – 80-kh rokakh XX stolittya* [Ethno-national and cultural originality of the literary process in the Andean region (Peru, Bolivia, Ecuador) in the 20s – 80s of the twentieth century]. Kharkiv: Maydan, 2016.
3. Traven, B. (1930). *Zbyrachi bavovny* [Cotton pickers]. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy.
4. Shchytyns'ka, M. (1987). Pro dzhherela novely Bruno Travena «Nichnyy vizyt u dzhunhlyakh» [On the sources of Bruno Traven's short story «Night Visit to the Jungle»]. *Inozemna filolohiya* [Foreign Philology]. Issue 81. Lviv. P. 120–125.
5. Baumann, M. (1978). *B. Traven: una introducción*. Retrieved from http://www.academia.edu/4925331/Bauman_brunotraven
6. Guthke, K. S. (2012). *Vergangenheitsgestaltung. Die Baumwollpflücker: deutsch, englisch, amerikanisch. B.Traven. Autor-Werk-Werkgeschichte*. Herausgegeben von Günter Dammann. Würzburg Verlag Königshausen & Neumann GmbH. S. 29–56.
7. Komurki, J. Z. (2016). *Re-evaluating B. Traven*. Retrieved from <https://anarchiststudies.org/2016/04/19/re-evaluating-b-traven-by-john-z-komurki>
8. Rall, D. (1995). ¿B. Traven, ¿un autor mexicano? *México, el exilio bien temperado*. Renata von Hanffstengel y Cecilia Tercero Vasconcelos (ed). México: Universidad Nacional Autónoma de México. P. 95–106.
9. Ruffinelli, J. (1978). *El otro México: México en la obra de B. Traven, D. H. Lawrence y Malcolm Lowry*. México: Nueva Imagen.
10. Suárez, L. (1969). Prólogo a las «Obras escogidas de B. Trven». *Traven B. Canasta de cuentos mexicanos*. P: 2–17. Retrieved from https://www.academia.edu/23280063/Traven_B_-_Canasta_De_Cuentos_Mexicanos